

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA**

Lietuvos Respublikos Seimo
Posėdžių sekretoriatui
El. p. possek@lrs.lt

2021-11-15 Nr. (1.18-2021)2- 834

**DĖL UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES ĮSTATYMO PAKEITIMO ĮSTATYMO
PROJEKTO NR. XIVP-1018**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 2, 3, 5, 26, 32, 40, 50, 67, 71, 76, 77, 79, 113, 125, 126, 130(1), 136, 138, 139, 140 straipsnių pakeitimo, 69 straipsnio ir IX¹ skyriaus pripažinimo netekusiais galios ir Įstatymo papildymo X² skyriumi įstatymo projektu (toliau – Įstatymo projektas) Nr. XIVP-1018, teikia žemiau išdėstytas pastabas ir siūlymus jo tobulinimui:

1. Įvertinant Įstatymo projekto 13 straipsniu atliekamus galiojančios redakcijos 79 straipsnio 4 dalies keitimus, kuriais atsisakoma nuostatos dėl Pabėgėlių priėmimo centro steigėjo, siūlytina papildyti Įstatymo projekto 1 straipsnio 2 dalį, kuria keičiama įstatymo 2 straipsnio 17¹ dalis, sakiniu „Pabėgėlių priėmimo centrą steigia, reorganizuoja ir likviduoja socialinės apsaugos ir darbo ministras.“

2. Siūlytina Įstatymo projekto 2 straipsniu, kuriuo keičiamas UTPI 3 straipsnis, nustatyti nepilnamečiams užsieniečiams teises, kurias garantuoja tarptautiniai teisės aktai¹ ir išdėstyti jį taip:

„2 straipsnis. 3 straipsnio pakeitimas

1. Papildyti 3 straipsnį 5 dalimi:

„5. Neteisėtai Lietuvos Respublikoje esantys užsieniečiai turi šias teises:

1) gauti informaciją apie savo teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje;

2) Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro nustatyta tvarka naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba teikimo sulaikyti užsienietį arba skirti jam alternatyvią sulaikymui priemonę nagrinėjimo teisme metu;

3) nemokamai gauti būtinąją medicinos pagalbą;

¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 2, 3, 22, 24, 26 - 28, 31 straipsniai, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2013/33/ES 11 straipsnio 1-4 dalis, 14 straipsnis, 17 straipsnio 2 dalis, 19, 23 straipsniai, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse 14, 16, 17 straipsniai.

4) naudotis materialinėmis priėmimo sąlygomis, išskyrus teisę gauti piniginę pašalpą, o pažeidžiami asmenys – teisę naudotis jų specialiuosius poreikius atitinkančiomis priėmimo sąlygomis (tik užsieniečiai, kurie sulaikyti arba apgyvendinti Lietuvos Respublikos institucijų paskirtose vietose).“

2. Papildyti 3 straipsnį 6 dalimi:

„6. Neteisėtai Lietuvos Respublikoje esantys nepilnamečiai užsieniečiai turi šias teises:

1) naudotis materialinėmis priėmimo sąlygomis, atitinkančiomis jų amžiaus poreikius ir reikalingas jų fiziniam, protiniam vystymuisi;

2) mokytis pagal priešmokyklinio, bendrojo ugdymo programą (programas) švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka. Teisė mokytis pagal priešmokyklinio, bendrojo ugdymo programą (programas) užtikrinama ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo jų atvykimo, teikiant prioritetą ugdymo paslaugų teikimui už laikino apgyvendinimo vietos ribų, kai yra valdoma pasišalinimo iš laikino apgyvendinimo vietos rizika;

3) gauti būtinąją medicinos pagalbą ir būtiniausią gydymą ligų ir rimtų psichikos sutrikimų atveju sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka;

4) užsiimti laisvalaikio veikla, teikiant prioritetą paslaugų teikimui už laikino apgyvendinimo vietos ribų, kai yra valdoma pasišalinimo iš laikino apgyvendinimo vietos rizika.“

Taip pat siūlytina svarstyti galimybę (po konsultacijų su Vyriausybe dėl reikalingo papildomo lėšų poreikio) užtikrinti neteisėtai esantiems nepilnamečiams ikimokyklinio ugdymo prieinamumą.

Atkreiptinas dėmesys, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas bei Migrantų darbuotojų komitetas savo 2017 m. lapkričio 16 d. Bendrajame Jungtiniame komentare² dėl valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste, pažymėjo, kad visi vaikai tarptautinės migracijos kontekste, *nepaisant statuso*, turi turėti prieinamumą prie visų lygių bei aspektų ugdymo, įskaitant ankstyvąjį ugdymą bei profesinį lavinimą, lygiais pagrindais su šalies, kurioje gyvena, piliečiais; tai reiškia, jog valstybės turi užtikrinti lygų prieinamumą prie kokybiško ir įtraukiojo ugdymo visiems migrantų vaikams, nepaisant jų migracijos statuso; kai tai būtina, migrantai vaikai turi gauti alternatyvias mokymosi programas, kt. Todėl teigtina, kad vadovaujantis nediskriminavimo principu, nepriklausomai nuo vaiko buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumo (statuso), teisė į mokslą turi būti užtikrinta visiems vaikams.

3. Abejonių kelia Įstatymo projekto 5 straipsnyje išdėstytas galiojančios redakcijos UTPI 32 straipsnio 1 dalies pakeitimo tikslingumas, nes vaiko, atvykusio į Lietuvos Respublikos teritoriją be atstovų pagal įstatymą (nelydimo nepilnamečio) paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą procedūra, nustatyta Civiliniame kodekse ir Vaiko teisių pagrindų įstatyme (gavus teismo leidimą), yra negalima dėl vaiko atstovų pagal įstatymą (subjekto) nebuvimo.

Pažymėtina ir tai, kad šiuo metu Lietuvos Respublikos Seimo komitetuose yra svarstomas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.246, 3.250, 3.253, 3.254, 3.254(1), 3.257, 3.261, 3.262, 3.264, 3.268, 3.269 ir 3.276(1) straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-4820, kuriuo siūloma atsisakyti teismo leidimo instituto paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą, jei jie (tėvai ar vienintelis iš tėvų) yra dingę ir jų ieškoma (kol teismas tėvus pripažins nežinia kur esančiais arba paskelbs mirusiais). Priėmus minėtą įstatymo projektą, jis būtų taikomas ir nepilnamečiams

² 2017 lapkričio 16 d. Jungtinių Tautų Vaiko teisių ir migrantų darbuotojų bei jų šeimos narių apsaugos komitetų Bendrasis jungtinis komentaras dėl valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste kilmės, tranzito, tikslo ir grąžinimo valstybėse; CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23.

užsieniečiams, jei jų atstovai pagal įstatymą po atvykimo į Lietuvos Respublikos teritoriją dingtų, būtų paskelbta jų paieška, o vaikas liktų be įstatyminio atstovo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui yra žinoma besiformuojanti praktika, kad dėl netinkamo įstatymų interpretavimo ir taikymo kyla vaiko teisės į tinkamą atstovavimą (ir jo teisių įgyvendinimą) užtikrinimo problemos³ ir nesilaikoma 32 straipsnio 1 dalies nuostatų nedelsiant skirti atstovą nelydimam nepilnamečiui, tačiau vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, netinkamas įstatymų normų taikymas neturėtų būti pagrindas teisėkūros iniciatyvoms. Taip pat pažymėtina, kad UTPI yra specialusis įstatymas, kuriame nustatytas atstovo skyrimo pagrindas.

Įstatymo leidėjui nusprendus tikslinti UTPI 32 straipsnio 1 dalį, siūlytina svarstyti tikslingumą vietoj Įstatymo projekto autorių siūlomos formuluotės įrašyti formuluotę „Skiriant atstovą nepilnamečiui užsieniečiui, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų, į teismą dėl teismo leidimo paimiti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą nesikreipiama. Nepilnamečiui užsieniečiui, kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be tėvų ar kitų teisėtų atstovų, atstovas skiriamas Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatytais pagrindais ir tvarka“ ir ją išdėstyti sekančiai:

„1. Nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje laikotarpiu Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka nedelsiant skiriamas atstovas. Skiriant atstovą nepilnamečiui užsieniečiui, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų, į teismą dėl teismo leidimo paimiti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą nesikreipiama. Nepilnamečiui užsieniečiui, kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be tėvų ar kitų teisėtų atstovų, atstovas skiriamas Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatytais pagrindais ir tvarka. Jeigu atstovu paskiriamas juridinis asmuo, jis paskiria atsakingą asmenį, kuris atlieka nelydimo nepilnamečio užsieniečio atstovo pareigas.“

4. Siekiant užtikrinti vienodą teisės į švietimą (ugdymą) prieinamumą nepilnamečiams užsieniečiams nepriklausomai nuo jų teisinio statuso, taip pat Įstatymo projekto nuostatų, susijusių su priešmokyklinio ugdymo užtikrinimu, bei UTPI 32 straipsnio 2 dalies 2 punkto, 71 straipsnio 2 dalies, 94 straipsnio 2 dalies tarpusavio dermės, siūlytina svarstyti tikslingumą papildyti Įstatymo projekto 5 straipsnį nauja 2 dalimi ir pakeisti galiojančios redakcijos 32 straipsnio 2 dalies 2 punktą, po žodžio „pagal“ įrašant „ikimokyklinio, priešmokyklinio“, papildant 2 punktą sakiniu „Teisė mokytis pagal priešmokyklinio, bendrojo ugdymo programą (programas) užtikrinama ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo jų atvykimo“ ir išdėstyti jį taip:

„2. Pakeisti 32 straipsnio 2 dalies 2 punktą ir jį išdėstyti jį taip:

2) mokytis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo arba profesinio mokymo programą (programas) švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka; Teisė mokytis pagal priešmokyklinio, bendrojo ugdymo programą (programas) užtikrinama ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo jų atvykimo;“.

5. Siekiant suderinti UTPI įstatymo nuostatas su Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2013/33/ES 19 straipsnio, nuostatomis, siūlytina svarstyti tikslingumą papildyti Įstatymo projekto 5 straipsnį nauja 3 dalimi, pakeičiant galiojančios redakcijos UTPI 32 straipsnio 2 dalies 3 punktą, jame po žodžio

³ Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos teritoriniai skyriai kreipiasi į teismą dėl leidimo paimiti vaiką iš tėvų, apie kuriuos neturi jokių tikslų duomenų, išskyrus tuos, kuriuos pateikia nelydimas nepilnametis (duomenis apie tėvų vardus, pavardes, kilmės valstybę). Pažymėtina, kad kreipiantis į teismą dėl vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą, jiems yra skiriama valstybės garantuojama teisinė pagalba, keliami reikalavimai procesinių dokumentų įteikimui ir kt.

„pagalbą“ įrašyti žodžių junginį „ir būtiniausia gydymą ligų ir rimtų psichikos sutrikimų atveju“ ir išdėstyti jį taip:

„3. Pakeisti 32 straipsnio 2 dalies 3 punktą ir ją išdėstyti jį taip:

„3) nemokamai gauti būtinąją medicinos pagalbą ir būtiniausia gydymą ligų ir rimtų psichikos sutrikimų atveju, sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka;“.

6. Siūlytina svarstyti tikslingumą suderinti tarpusavyje galiojančios redakcijos UTPI 71 straipsnio 2 dalies ir 94 straipsnio 2 dalies nuostatas dėl nepilnamečių prieglobsčio prašytojų teisės mokytis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo programą (programas), tuo tikslu papildant Įstatymo projektą nauju straipsniu, keičiančiu UTPI 94 straipsnio 2 dalį.

7. Įstatymo projekto 23 straipsnyje, papildančiame Įstatymą 140⁸ straipsniu (140⁸ straipsnio 3 dalyje), numatomas nepilnamečių izoliuotas apgyvendinimas konkrečioje apgyvendinimo vietoje be teisės išvykti iš apgyvendinimo vietos.

Įvertinant izoliacijos žalą vaiko raidai, siūlytina papildyti 140⁸ straipsnio 3 dalį sakiniu „Teikiant nurodytas paslaugas nepilnamečiams, prioritetas teikiamas jų suteikimui už laikino apgyvendinimo vietos ribų, kai yra valdoma pasišalinimo iš laikino apgyvendinimo vietos rizika.“

8. Svarstant Įstatymo projektą siūlytina įvertinti 23 straipsniu papildomo 140⁸ straipsnio 5 ir 6 dalyse nustatomas priemonės jų atitikimo vaiko teisių užtikrinimo aspektu.

9. Įstatymo projekto 23 straipsnio, papildančio Įstatymą 140¹⁷ straipsniu, nuostatos dėl nelydimų nepilnamečių apgyvendinimo „kitose apgyvendinimo vietose“, kurios iš esmės nėra pritaikytos priimti nelydimus nepilnamečius bei atliepti jų specifinius poreikius, kritikuotinos vaiko teisių ir geriausių jo interesų užtikrinimo, taip pat atitikties tarptautiniams teisės aktams aspektu.

Todėl siūlytina tikslinti 140¹⁷ straipsnio formuluotę, išbraukiant žodžius „ar kitose“.

Pažymėtina, jog 2021 m. liepos mėnesį įvedus ekstremaliąją situaciją dėl masinio užsieniečių antplūdžio, nelydimi nepilnamečiai buvo apgyvendinami pasienio užkardose, pasienio kontrolės punktuose, savivaldybių kuruojamose apgyvendinimo vietose, Užsieniečių registracijos centre, kas neatitiko geriausių vaiko interesų dėl apgyvendinimo sąlygų, maitinimo organizavimo, apmokytų darbuotojų pagalbos ir paramos šiems nepilnamečiams nebuvimo, kt. Atsižvelgiant į susiklosčiusią praktiką bei teisinį reglamentavimą įvedus ekstremaliąją situaciją dėl masinio užsieniečių antplūdžio, nelydimi nepilnamečiai ir toliau būtų apgyvendinami pasienio kontrolės punktuose, pasienio užkardose, Valstybės sienos apsaugos tarnyboje.

Remiantis 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (Priėmimo sąlygų direktyva), 11 straipsniu, kiek tai įmanoma, nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami įstaigose, kurių darbuotojai ir patalpos yra tinkami, atsižvelgiant į jų amžiaus asmenų poreikius.

Atkreiptinas dėmesys, jog nelydimi nepilnamečiai yra ypatingai pažeidžiama keliaujančių vaikų grupė dėl to, kad jų nelydi teisėti atstovai, taip pat jie susiduria su didesniu savo pagrindinių teisių pažeidžiamumu. Tiek tarptautiniai⁴⁵, tiek nacionaliniai⁶ teisės aktai numato būtinybę

⁴ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos 25 str. 1 d., <...> valstybės narės nedelsdamos imasi priemonių užtikrinti, kad nelydimam nepilnamečiui atstovautų ir padėtų atstovas, kad nepilnamečis galėtų naudotis teisėmis ir vykdyti pareigas, numatytas šioje direktyvoje.

⁵ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 24 str. valstybės narės kuo skubiau imasi priemonių, kad užtikrintų, jog atstovas atstovautų ir padėtų nelydimam nepilnamečiui pasinaudoti šioje direktyvoje nustatytais teisėmis ir vykdyti pareigas.

⁶ UTPI 32 str. 1 d. „Nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, <...> nedelsiant skiriamas atstovas“

nedelsiant paskirti nelydimam nepilnamečiui atstovą (globėją). Apgyvendinus nelydimą nepilnametį kitose apgyvendinimo vietose (pasienio kontrolės punktuose, užkardose) gali iškilti sunkumų įgyvendinant tarptautines nelydimo nepilnamečio apsaugos garantijas dėl tinkamo atstovavimo. Lietuvoje nelydimų nepilnamečių atstovu (globėju) skiriamas Pabėgėlių priėmimo centras, turintis darbo su nelydimais nepilnamečiais patirtį. Priėmimo sąlygų direktyvoje numatyta, jog atstovas savo pareigas vykdo pagal vaiko interesų principą, kaip nustatyta 23 straipsnio 2 dalyje, ir šiuo tikslu turi reikiamos patirties (24 straipsnis).

Europos Tarybos Ministrų komitetas rekomendacijoje Nr. CM/Rec(2019)11 valstybėms narėms dėl efektyvios globos sistemos nelydimiems ir atskirtiems vaikams migracijos kontekste, pabrėžia, jog efektyvi globos sistema sudaro vieną esminių nelydimų nepilnamečių apsaugos veiksnių bei globėjai atlieka pagrindinį vaidmenį užtikrinant geriausius vaiko interesus. Valstybės turi turėti efektyvią globos sistemą, kuri atliepia nelydimo nepilnamečio specifinius poreikius. Valstybės turi užtikrinti, kad nelydimas nepilnametis turėtų globėją, paskirtą be nepagrįsto delsimo, bei teikiančio vaikui reikalingą paramą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė

Laura Vitkauskaitė-Sirunavičė, tel. (8 5) 2499307, el. paštas laura.sirunavice@vtaki.lt
Eivilė Žemaitytė, tel. (8 5) 2107175, el. paštas eivile.zemaityte@vtaki.lt
Ieva Braškienė, tel. (8 5) 2499268, el. paštas ieva.braskiene@vtaki.lt